

Copyright © 2018 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2018 • 6(15) • 43-59

ISSN 2147-8473

Başvuru | 07 Haziran 2018

Kabul | 12 Haziran 2018

Ortaokul Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimi ile Empati Düzeyleri Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü

*Fusun Gökkaya**
*Serap Tekinsav Sütcü***

Öz

Akran zorbalığını önlemeye yönelik geliştirilen programların hazırlanmasında akran zorbalığı gruplarında yer alan çocukları tanımaya gereksinim duyulmaktadır. Bunun için onların karakteristik özelliklerini anlamaya yönelik araştırmalar yapılmaktadır. Bu doğrultuda, araştırmacının temel amacı ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi ile empati düzeyleri arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı bir etkiye sahip olup olmadığını araştırmaktır. Araştırmanın örneklemini İzmir'in farklı merkez ilçelerinden altı devlet okulunun 5.-8. sınıflarında okuyan 1715 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur. Çalışmada Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği, Çocuklar İçin Empati Ölçeği, Toronto Aleksitimi Ölçeği ve sosyodemografik bilgi formu kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, empati puanı düşük çocukların aleksitimi puanlarının daha yüksek olduğuna, zorbalık puanı yüksek çocukların empati puanlarının düşük, aleksitimi puanlarının ise yüksek olduğuna işaret etmektedir. Son olarak, zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aleksitiminin kısmi olarak aracı rol oynadığı saptanmıştır. Sonuçların, akran zorbalığının önlenmesi açısından, ailelere ve eğitimcilere yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Akran Zorbalığı, Empati, Aleksitimi, Aracılık Etkisi.

* Yardımcı Doç. Dr., KTCC Yakın Doğu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, fusun.gokkaya@neu.edu.tr.

** Doç. Dr. Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İzmir, serap.tekinsav.sutcu@ege.edu.tr.

Abstract

Prevention programs which are designed to stop bullying are prepared with the help of the researches which evaluate the characteristics of children in bullying groups. In this direction, the main aim of this research is to evaluate whether there is a mediation role of alexithymia in the relationship between disposition to do bullying and empathy of the secondary school students. Sample of the research contains 1715 students from six public schools' students who are 5.-8th grade, different districts of Izmir. In the study Bullying Behavior Tendency Scale, Scale of Empathy for Children and Toronto Alexithymia Scale and social demographic information forms are used. According to obtained results, it is seen that children with lower empathy scores had higher scores on alexithymia; children with higher bullying scores got lower empathy scores and higher scores on alexithymia. Lastly, findings show that alexithymia has a partial mediation effect on the relationship between the tendency of bullying and empathy. It is thought that the obtained result may guide the professionals, parents and educators in order to prevent peer bullying.

Keywords: Peer Bullying, Empathy, Alexithymia, Mediation Effect.

Giriş

Şiddetten farklı bir durum olarak ele alınan, okul çocukları arasında yaşanan ve yıkıcı etkileri olduğu saptanmış davranışlar “akran zorbalığı” kavramıyla Olweus (2004) tarafından “bir öğrencinin/öğrencilerin bir başka öğrenciyi/öğrencileri tekrarlayan bir şekilde birden çok kez olumsuz etkilere maruz bırakması” olarak tanımlanmıştır. Akran zorbalığının, taraflar arasında “eşit olmayan güç ilişkisi”, “süreklilik” ve “kasıtlı” olarak yapılması gibi, birtakım özellikleri barındırması gerekmektedir (Olweus, 2004).

Araştırmalar okullarda yaşanan akran zorbalığından öğrencilerin yaklaşık % 15-20'sinin etkilendiğini göstermektedir (Ayas ve Pişkin, 2011; Batsche ve Knoff, 1994; Espelage ve Swearer, 2004; Genç, 2007; Pellegrini, Bartini ve Brooks, 1999). Genel olarak akran zorbalığı, fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, sosyal dışlama, sanal zorbalık ve cinsel zorbalık olarak gruplandırılmıştır (Doğan, 2010; Jacobs, 2008; Topçu, 2008; Wong, 2009). Hem kız hem de erkek öğrenciler akran zorbalığı olaylarına karışmaktadır. Benzer şekilde zorbalık davranışları her yaş düzeyinde ortaya çıkmaktadır. İlköğretimin 2.- 4. sınıflarında görülen zorbalık olaylarının 5.-10. sınıflar arasında artış gösterdiği, lise 11. ve 12. sınıflarda azalma eğilimi içinde olduğu bildirilmektedir (Olweus, 2004; Solberg ve Olweus, 2003).

Akran zorbalığından söz ederken öğrenciler genel olarak zorbalar, zorbalığa uğrayanlar/ zorbalığa maruz kalanlar (kurban/mağdur) ve izleyenler olarak ayrılmaktadır. Kimi zaman zorbalığa maruz kalan öğrenci zorbalık da yapmaktadır. Bu davranışları sergileyenler için zorba-kurban ifadesi kullanılmaktadır. Akran zorbalığı olaylarına karışmayan; ne zorbalık yapan ne de zorbalığa uğrayanları tanımlamak için izleyenler (seyirciler) ifadesi kullanılmaktadır (Olweus, 2004; Pişkin, 2010; Salmivalli, 1999).

Araştırmalar akran zorbalığının hem uygulayan hem de maruz kalan çocuklar için, intihar düşüncelerinden-eylemlerinden (Hinduja ve Patchin, 2010; Kim ve Leventhal, 2008; Romero, Wiggs, Valencia, ve Bauman, 2013), suça karışmaya (Forero, McLellan, Rissel ve Bauman, 1999; Kaltiala-Heino, Rimpela, Rantanen ve Rimpela, 2000) kadar ciddi oranda olumsuz sonuçlara yol açtığını ortaya koymuştur. Ayrıca, çalışmalar kurban durumundaki çocukların kaygı, içe yönelen öfke, çaresizlik, değersizlik, yalnızlık gibi olumsuz duyguları yoğun olarak hissettiklerini (Atik ve Kemer, 2008; Slee, 1995a), depresyon ve anksiyete (Due ve ark., 2005; Slee, 1995b), okula gitmek istememe ve düşük akademik başarı gibi sorunlar yaşadıklarını göstermiştir (Atik, 2006; Gökler, 2009; Olweus, 2004; Porter, 2007). Zorbalık uygulayanların ise okuldan kaçma, kuralları ihlal etme, diğerlerine karşı öfkeli olma ve saldırgan eylemlerde bulunma eğilimi içinde olduğu görülmüştür (Camodeca, Goossens, Terwogt ve Schuengel, 2002; Jacobs, 2008; Menesini ve ark., 2003). Bununla birlikte, okul yıllarında zorbalık gösteren çocuk ve ergenlerin yetişkinliklerinde dürtüsel ve riskli davranışlarda bulunma (Forero ve ark., 1999; Kaltiala-Heino ve ark., 2000), iş hayatlarında başarısız olma ve madde kullanımıyla ilgili sorunlar yaşama açısından daha fazla risk taşıdıkları bulunmuştur (Bender ve Löseli, 2011; Farrington ve Ttofi, 2010; Kim, Catalano, Haggerty ve Abbott, 2011; Olweus, 2004). Tüm bu sonuçlar nedeniyle akran zorbalığını azaltmak ve/veya durdurmak amacıyla önleme/müdahale programları geliştirmek ve uygulamak çok önemlidir. Müdahale programları geliştirilirken, bu programların içeriğini oluşturmak amacıyla akran zorbalığı gruplarında yer alan çocukların karakteristik özelliklerinin anlaşılmasına gereksinim duyulmuştur. Bu nedenle zorbalığın sonuçlarının yanında, zorbalık olaylarında yer alan çocukların karakteristik özellikleri anlaşılıp müdahale programlarının içerikleri bu sonuçlarından yararlanılarak hazırlanmaktadır (örneğin; Ayas, 2008; Eweniyi, Adeoye, Ayodele ve Raheem, 2013; Gökkaya, 2015).

Akran zorbalığı gruplarında yer alan öğrencilerin karakteristik özelliklerini saptamaya yönelik yapılan araştırmalar kimi zaman çelişkili bulgulara ulaşsa da konuyla ilgili zengin bir literatür oluşmuştur. Elde edilen sonuçlara göre; yüksek bir enerji ve sinirli bir yapı gibi özelliklere sahip çocuklar, daha sakin kişilik özellikleri olan çocuklara göre zorbalık açısından yüksek risk grubunda değerlendirilmektedir (Genç, 2007). Zorbalar genellikle çabuk öfkelenen bir mizaç ve şiddete karşı daha olumlu tutumlara sahip ve fiziksel güçlerine eşlik eden saldırgan tepki örüntüleri ile karakterizedirler (Gökler, 2009). Zorbalar, zorba-kurban akranlarına göre, daha düşük düzeyde ilişkileri güçlendirme davranışları ve amaçlarına sahiptirler (Harachi, Catalano ve Hawkins, 1999) ve sorun çözme becerilerinden yoksun olup problemleri dışsallaştırma eğilimi içindedirler (Andreou, 2001). Aynı zamanda, özsaygı düzeyleri yüksek ve daha dışa dönük, utangaçlık düzeyleri ise daha düşüktür (Pişkin ve Ayas, 2005). Kurbanlar genellikle temkinli, hassas ve sessizdirler. Özsaygıları düşüktür; kendilerini ve kendi içinde buldukları durumu olumsuz algılama eğilimindedirler (Fleming ve Jacobsen, 2009; Kapıcı, 2004; Rigby, 2003; Roland, 2002; Ttofi ve Farrington, 2008). Kendilerini başarısız, aptal, utangaç olarak algılarlar ve çekici olmadıklarını düşünürler (Olweus, 2004). Aynı zamanda kurbanlar iletişim başlatmakta

diğer çocuklardan daha kötüdürler ve kendilerini ispatlama becerilerinden yoksundurlar; diğer öğrencilere oranla daha duyarlı ve alıngan, zayıf sorun çözme becerilerine sahip olma gibi ortak bazı kişilik özelliklerine sahiptirler (Glew, Rivara ve Feudmer, 2000; Olweus, 2004; Salmon, 1998). Zorbalığı durduramayacaklarına ilişkin inançlara sahip olan kurbanların (Doll ve Swearer, 2006; Jacobs, 2008), yüksek oranda duygusal yalnızlık hissettikleri; arkadaşlıklarını yönetmede kurban olmayanlara göre daha fazla güçlük çektikleri ve karşı cinse bağlanmayla ilgili korkuları olduğu saptanmıştır (Schafer, Werner ve Crick, 2002). Zorba/kurbanların ise olumsuz bir benlik kavramı geliştirdikleri ve sosyal beceri eksiklikleri yaşadıkları ortaya çıkmıştır (Montgomery, 1994; Nabuzoka ve Smith, 1993; Salmivalli, 1999; Vallance, Cummings ve Humphries, 1998). Bu özelliklerin yanında akran zorbalığı gruplarında yer alan çocukların empati düzeyleri de merak edilen başka bir konu olmuş ve bu konu çeşitli araştırmalarla incelenmiştir (Caravita ve Di Blasio, 2009; Jolliffe ve Farrington, 2006).

Akran Zorbalığı ve Empati Arasındaki İlişki

Basitçe diğerlerinin duygularını anlama becerisi olarak tanımlanan empati tüm sosyal becerilerin de temelini oluşturmaktadır. Başkalarının duygularını daha iyi tanımlayabilen ve onlarla empati kurabilen çocuklar, arkadaşları ve öğretmenleriyle ilişkilerinde sosyal olarak daha yetenekli görülmektedirler. Bu çocuklar yardımlaşma ve paylaşma gibi sosyal davranışlara daha yatkın olmakta, akranları ve büyükleri tarafından daha fazla sevilmekte, okulda ve işlerinde daha yüksek bir başarı göstermektedirler (Denham, 2007). Olumlu sosyal davranışların gelişimine katkıda bulunan empati, saldırgan davranışları azaltmaktadır (Bayraktar, Kindap, Kumru ve Sayıl, 2010). Empati ve saldırganlık arasındaki ilişki açık olsa da akran zorbalığı ile olan ilişkisi bu kadar açık değildir. Empati ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmalar çelişkili bulgular ortaya koymuştur. Örneğin, Jolliffe ve Farrington (2006), zorbalık yapan çocukların empati düzeylerinin düşük olduğunu saptamışlar ve bu çocukların zorba davranışlarının nedenini kurbanların duygularını anlayamamalarıyla açıklamışlardır. Buna karşın birkaç çalışmada tam tersine zorbalık eğilimi gösteren çocuk ve ergenlerin yüksek empatiye sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Caravita ve Di Blasio, 2009; Muñoz, Qualter ve Padgett, 2011). Başka bazı çalışmalarda ise, zorbalık yapan ve yapmayan çocukların empati düzeylerinde farklılaşma olmadığı (Espelage, Mebane ve Adams, 2004) bildirilmiştir.

Saldırganlık, şiddet ve zorbalık kavramlarını içeren kapsamlı bir durum olsa da zorbalığın şiddetten ayrılan geniş bir boyutu vardır. Örneğin, dalga geçme, alay etme, kızdırma, isim takma, kötü söz söyleme, arkadaş grubuna almama, dışlama, yalnızlığa terk etme, kurban hakkında söylenti çıkarma gibi zorbalık türleri de bir çeşit saldırganlık olmasına karşın şiddet olarak kabul edilmemektedir (Pişkin, 2002). İşte bu nedenle empatinin saldırganlıkla ilişkisinin anlaşılması zorbalıkla ilişkisini anlamakta yeterli olmayabilir. Elde edilen bu çelişkili bulgular, bir başka değişkenin bu iki kavram arasında herhangi bir aracı rolü olup olmadığı konusunda merak uyandırmıştır.

Empati, Aleksitimi ve Akran Zorbalığı

Duyguları tanımlama ve açıklama konusunda yetersizlik “aleksitimi” kavramıyla anılmakta, kişi kendi duygularını tanıma ve ifade etmede sınırlılık ve güçlük yaşadığında aleksitimik özellikler göstermiş (aleksitimi düzeyi yüksek) olmaktadır. Finlandiya’da yapılan bir çalışmada normal popülasyonda aleksitimi prevalansının %13 olduğu saptanmıştır (Salminen, Saarijärvi, Aärelä, Toikka ve Kauhanen, 1999). Gürkan (1996), normal popülasyonda aleksitimi görülme sıklığının %40 olduğunu belirtmiştir. Konuyla ilgili çalışmaları inceleyen Atasayar (2011), aleksitiminin somatik bozukluklarla ve psikolojik belirtilerle yakından bir ilişkisi olduğuna dair bulgulara işaret ederken; depresyon ve anksiyete ile aleksitimi arasında yüksek ilişki bulunmuştur (Corcos ve ark., 2000; Tselebis ve ark., 2010). Aleksitimi ile ilgili yapılan bazı çalışmalarda erkeklerin aleksitimi skorlarının kadınlardan daha yüksek olduğu saptanmışken (Carpenter ve Addis, 2000; Levant, Hall, Williams ve Hasan, 2009; Salminen ve ark., 1999; Taylor ve ark., 1988) başka bazı çalışmalarla da bu sonuçlarla örtüşmeyen bulgulara ulaşılmış ve erkeklerle kadınların aleksitimi puanlarında bir farklılaşma bulunamamıştır (Batıgün ve Büyükşahin, 2008; Kuyumcu, 2012; Tselebis ve ark., 2010; Ünal, 2004). Hem anne hem de babası tarafından aşırı korumacı tutumla büyüyenlerde aleksitimi görülme olasılığı yüksek bulunmuştur (Thorberg, Young, Sullivan ve Lyvers, 2011).

Aleksitimi ile ilişkili olduğu düşünülen önemli bir kavram da empatidir. Empatinin en temel özelliği kişinin kendi duygularını algılayabilmesidir (Konrad ve Hendl, 2004). Kendi duygularını tanıyan biri, diğerlerinin duygularını da anlayabilme becerisini geliştirebilir. Aleksitimide kişi kendi duygularını anlamakta güçlük çekmektedir. Araştırma sonuçları aleksitimik bireylerin empatik olmadığını göstermektedir (Gryenberg, Luminet, Corneille, Grèzes ve Berthoz 2010; Guttman ve Laporte, 2002; Moskacheva, Kholmogorova ve Garanyan, 2014). Ülkemizde aleksitimi kavramının incelenmesi oldukça yenidir, sınırlı sayıda olan araştırmaların çoğunun klinik ağırlıklı betimsel çalışmalar olduğu anlaşılmaktadır (örn Aydın, Selvi ve Güzel Özdemir, 2013; Erden, 2005).

Aleksitimi ve akran zorbalığı arasında ki ilişkiyi inceleyen araştırma sayısı oldukça sınırlıdır. Ülkemizde konu ile ilgili (sanal zorbalık/kurban olma arasındaki ilişkiyi inceleyen) sadece bir çalışmaya rastlanmıştır (Arıca ve Özbay, 2016). Bu çalışma sonucunda siber kurban olmayı aleksitiminin yordadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yurtdışında da aleksitimi ve akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen az sayıda çalışma bulunmaktadır (Garisch ve Wilson, 2010; Guzzo, Pace, Lo Cascio, Craparo ve Schimmenti, 2014). Bu araştırma sonuçlarına göre; kendine zarar verme davranışı ile zorbalık arasındaki ilişkide aleksitiminin aracılık rolü olduğu (Garisch ve Wilson, 2010), kurbanlarda travma sonrası stres bozukluğunun başlamasında aleksitiminin aracılık rolü oynadığı saptanmıştır (Guzzo ve ark., 2014). Araştırma sonuçlarından elde edilen bilgiler bu çalışmada, aleksitiminin akran zorbalığı ve empati ilişkisinde ki aracılık rolünü incelemeye yöneltmiştir.

Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Özetle, akran zorbalığının empati ile ilişkisi çeşitli araştırmalarla (Caravita ve Di Blasio, 2009; Muñoz ve ark., 2011) incelenmiş olsa da birbiriyle ilişkili olan aleksitimi ve empati değişkenlerini bir arada ele alarak zorbalık konusunu çalışan herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Özellikle akran zorbalığı ile empati arasındaki ilişkide çelişkili sonuçlar elde edilmesi, bu iki değişken arasında başka bir değişkenin aracılık rolünün olup olmadığı konusunda merak uyandırmıştır.

Buradan hareketle bu araştırmanın temel amacı ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimleri ile empati ve aleksitimi düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve zorbalık eğilimi ile empati düzeyleri arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı bir rolü olup olmadığını araştırmaktır. Aynı zamanda zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi düzeylerinin cinsiyet ve sınıf seviyelerine göre bir farklılaşma gösterip göstermediğine de bakılmıştır.

Bu bağlamda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi düzeyleri cinsiyet ve sınıf seviyelerine göre bir farklılaşma gösterecek midir?
2. Zorbalık eğilimi ile empati ve aleksitimi arasında bir ilişki var mıdır?
3. Empati ve aleksitimi arasında bir ilişki var mıdır?
4. Zorbalık eğilimi ve empati arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı rolü var mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, mevcut durum üzerinde değişikliğe gidilmeden betimlemek ve ilişki ölçmek istenildiğinden, araştırma betimsel-bağıntısal modelle tasarlanmıştır. Betimsel araştırma modeli, sayısal veri toplanarak ya da çalışmanın katılımcılarının var olan durumları hakkındaki sorulara yanıt vermeyi içeren durumun nasıl olduğuna karar veren ve bildiren araştırma modelidir (Karakelle, 2016). Bağıntısal araştırma modeli, ölçülebilir iki veya daha fazla değişken arasında ilişki olup olmadığını; bir ilişki söz konusu ise bu ilişkinin ne düzeyde olduğunu ölçmek üzere veri toplamayı içeren araştırma modelidir (Karakelle, 2016). Bu araştırmada ise, bu iki araştırma modeli birlikte kullanılarak, ortaokul öğrencilerinin zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi düzeyleri belirlenip betimlenerek aralarında bir ilişki olup olmadığı incelenmiş ve var olan ilişkinin düzeyi ortaya konmuştur.

Çalışma Grubu

Araştırmanın örneklemini İzmir'in farklı merkez ilçelerinden (Buca, Bornova, Karşıyaka, Konak) altı devlet okulunun 5.-8. sınıflarında okuyan 1715 ortaokul öğrencisi oluşturmuştur.

Örneklemin 896'sı kız (% 52.2), 819'u (% 47.8) erkek öğrencidir. Örneklemin % 40.1'i (n=687) 5. sınıf öğrencilerinden oluşurken, 6. sınıflar % 31.2'sini (n=535), 7. sınıflar % 11.9'unu (n=204), 8. sınıflar % 16.9'unu (n=289) kapsamaktadır.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada, “Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği”, “Çocuklar İçin Empati Ölçeği”, “Toronto Aleksitimi Ölçeği” ve “sosyodemografik bilgi formu” kullanılmıştır.

Sosyo Demografik Bilgi Formu (SDBF): SDBF Öğrencilerin cinsiyet, sınıf düzeyi, anne babaların eğitim durumu gibi demografik bilgilerinin yer aldığı bir formdur.

Zorbalık Davranış Eğilimi Ölçeği (ZDEÖ): Ölçek, Satan (2006) tarafından ilköğretim ikinci kademesindeki öğrencilerin zorbalık davranışlarına yönelik tutumlarını ölçmek için geliştirilmiştir. 5'li likert tipi olarak hazırlanmış ölçek 67 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin 4 alt boyutu bulunmaktadır. Bu alt boyutlar; fiziksel zorbalık, sözel zorbalık, eğlence amaçlı zorbalık ve duygu zorbalığı boyutlarıdır. Ölçeğin geçerlik ($r=.67$) ve güvenilirlik çalışmaları (Cronbach alpha=.95) yapılmıştır. Puanlar yükseldikçe zorbalık eğiliminde artış olmaktadır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 67, en yüksek puan 335'dir.

Bu çalışma için ölçeğin Cronbach α değeri 0.952 olarak bulunmuştur.

Çocuklar için Empati Ölçeği (ÇEÖ): Bryant tarafından geliştirilen ölçek, Türkçe'ye Yüksel (2003) tarafından uyarlanmıştır. 7-13 yaş arasındaki çocuklara uygulanan ölçek 20 maddeden oluşmakta, maddelere evet ya da hayır şeklinde yanıtlar verilmektedir. Çocuklar için empati ölçeğinin iç tutarlılık düzeyi ile ilgili olarak Cronbach Alpha katsayısı .70, ölçeğin kararlılık düzeyi $r= .694$, ($p< .001$) olarak hesaplanmıştır. Puanlar yükseldikçe empatik olma artmaktadır.

Bu çalışma için ölçeğin Cronbach α değeri 0.681 olarak bulunmuştur.

Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAÖ): Taylor ve ark. (1985) tarafından geliştirilen ölçeğin orijinal formu 26 maddeden oluşmaktadır ve 5'li likert tipi bir ölçektir (akt: Atasayar, 2011). Ölçekte 15 tane düz-olumlu 11 tane ise ters-olumsuz madde bulunmaktadır. 5'li likert tipi ölçekten alınabilecek en yüksek puan 130, en düşük puan ise 62'dir. Puanlar yükseldikçe aleksitimik olmada artış olduğu kabul edilmektedir. Dereboy tarafından klinik örneklem üzerinde yapılan çalışmada Toronto Aleksitimi Ölçeğinin iç tutarlılık katsayısı .70, test tekrar test güvenilirliği ise .65 olarak bulunmuş, anlamlılık düzeyi ise $p<0,01$ olarak tespit edilmiştir (Atasayar, 2011). Keskin ve Bilge (2009), yaptıkları araştırmada ölçeği 11 yaş çocuğuna uygulamıştır ve Cronbach α değerini 0.77 olarak bulmuşlardır. Bu çalışma için ölçeğin Cronbach α değeri 0.68 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması

Araştırmanın yapılabilmesi için öncelikli olarak İl Milli Eğitim Müdürlüğünden gerekli izinler alınmıştır. Daha sonra çalışmanın yapılacağı okullara gidilerek okul idareleri ile görüşülmüş ve uygulama tarihi belirlenmiştir. Uygulama okul idaresince uygun görülen ders saatlerinde, sınıf ortamında toplu olarak gerçekleştirilmiştir. Öğrenciler kendilerine verilen ölçekleri yanıtlamaya başlamadan önce araştırmacı tarafından araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmişlerdir. Öğrencilere bu araştırmaya katılmanın gönüllülük esasına dayandığı ve istedikleri takdirde araştırmaya katılmaktan vazgeçebilecekleri söylenmiştir. Öğrencilerden ölçeğin yönergelerini dikkatlice okumaları istenmiş ve yönergeler sözel olarak da kendilerine açıklanmıştır. Ayrıca tüm sayfaları doldurmalarına ve boş madde bırakmamalarına vurgu yapılmıştır. Öğrenciler ölçekleri doldururken, tüm ders boyunca araştırmacı (ders öğretmeni olmaksızın) sınıfta hazır bulunmuş ve öğrencilerin anlamadığı soruları açıklamıştır. Öğrencilerden, ölçek ve demografik bilgi formlarının herhangi bir yerine isim yazmamaları istenmiş, verilerin bireysel olarak değil toplu olarak değerlendirileceği, kendilerinden toplanan bilgilerin sadece araştırmacı tarafından okunacağı; okul yönetimi, öğretmenleri ve ailelerine kendileri ile ilgili bilgi verilmeyeceği belirtilmiştir. Böylece öğrencilerin daha içten ve samimi yanıtlar vermeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Ölçeklerin cevaplanması yaklaşık bir ders saati sürmüştür.

Verilerin Analizi

Öncelikli olarak verilerin analizinde Çift Yönlü ANOVA testi kullanılmıştır. Bu test iki bağımsız değişkenin, bir bağımlı değişken üzerine etkilerini ayrı ayrı araştırmak yerine, ikisini tek bir işleme tabi tutmak amacıyla kullanılmaktadır. Bu yaklaşımla bağımlı değişken üzerinde, bağımsız değişkenlerin ayrı ayrı etkilerini hesaplamakla birlikte, bağımsız değişkenlerin birbirleri ile olan etkileşimi de hesaba katılmaktadır (Antalyalı, 2009, s.141). Bu amaçla katılımcıların cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi düzeylerinde farklılaşma olup olmadığına bakılmıştır. Bunun için cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi puanı üzerindeki ortak etkisini görebilmek için Çift Yönlü Varyans Analizi ve bonferroni düzeltmesi yapılmıştır. Ortaya çıkan farklılığın kaynağını anlamak için Tukey testi yapılmıştır.

Daha sonra, iki değişken arasındaki doğrusal ilişkiyi veya bir değişkenin iki veya daha çok değişken ile olan ilişkisini test etmek için kullanılan korelasyon analizi (Sungur, 2009, s.115), zorbalık davranış eğilimi ile empati ve aleksitimi; empati ve aleksitimi arasındaki ilişkiyi anlamak için kullanılmıştır.

Son olarak ise, iki değişken arasındaki ilişkinin, aslında bir başka değişkenin varlığını tamamen ya da en azından bir dereceye kadar etkisinin, bir başka aracı değişken tarafından sağlanıp sağlanmadığını anlamak için aracılık testi yapılmıştır. Bunun için, zorbalık eğilimi puanları ile empati puanları arasındaki ilişkide aleksitiminin aracılık rolü Bootstrapping yöntemi (Multiple Mediation Model) kullanılarak test edilmiştir (Preacher ve Hayes, 2008).

Bulgular

Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre Zorbalık Davranış Eğilimi (ZDEÖ), empati (ÇEÖ) ve aleksitimi ölçek (TAÖ) puanları ortalama ve standart sapmaları Tablo 1’de görülmektedir.

Tablo 1. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Değişkenlerine Göre (ZDEÖ), (ÇEÖ) ve (TAÖ) Puanları Ortalama ve Standart Sapmaları

ÖLÇEKLER								
CİNSİYET	Sınıf	N	ZDEÖ		ÇEÖ		TAÖ	
			Ort.	ss	Ort.	ss	Ort	ss
KIZ	5	353	95.47	27.47	14.64	2.99	63.44	11.65
	6	298	102.21	28.76	14.11	3.15	64.76	10.83
	7	103	104.55	32.07	14.46	3.08	66.77	11.64
	8	142	113.11	31.07	14.44	2.79	66.41	10.84
	Toplam	896	101.55	29.62	14.41	3.03	64.73	11.30
ERKEK	5	334	108.57	36.32	12.79	3.397	65.15	12.05
	6	237	117.66	37.11	12.15	3.156	65.71	11.37
	7	101	129.40	43.32	11.40	2.922	66.90	11.05
	8	147	136.74	44.08	11.00	2.827	67.98	11.38
	Toplam	819	118.82	40.32	12.11	3.242	66.04	11.64
TOPLAM	5	687	101.84	32.72	13.74	3.327	64.27	11.87
	6	535	109.05	33.58	13.24	3.298	65.18	11.07
	7	204	116.85	39.96	12.95	3.367	66.83	11.32
	8	289	125.13	39.97	12.69	3.290	67.21	11.13
	Toplam	1715	109.80	36.17	13.31	3.337	65.36	11.48

Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin Zorbalık Davranış Eğilim ölçeği puanları üzerindeki ortak etkisini görmek için yapılan Çift Yönlü Varyans analizi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından ZDEÖ Puanlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	η^2
Sınıf	117939.82	3	39313.27	33.74**	.056
Cinsiyet	126596.53	1	126596.53	108.67**	.060
SınıfxCinsiyet	9257.30	3	3085.76	2.64*	.005
Hata	1988593.87	1707	1164.96		
Toplam	22921280.00	1715			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Sınıf değişkenine göre zorbalık puanlarına ilişkin Tukey Testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım Tablo 3’de verilmiştir.

Tablo 3. Sınıf Düzeyine Göre ZDEÖ Puanına Ait Tuket Testi Sonuçları

Sınıf	Sınıf	Ortalamalar Farkı	Ss	95% Confidence Interval	
5	6	-7.91**	1.97	-13.13	-2.69
	7	-14.95**	2.72	-22.14	-7.76
	8	-22.90**	2.39	-29.22	-16.58
6	5	7.91**	1.97	2.69	13.13
	7	-7.03	2.81	-14.47	.39
	8	-14.98*	2.49	-21.58	-8.39
7	5	14.95**	2.72	7.76	22.14
	6	7.03	2.81	-.39	14.47
	8	-7.94	3.12	-16.19	.29
8	5	22.90**	2.39	16.58	29.22
	6	14.98**	2.49	8.39	21.58
	7	7.94	3.12	-.29	16.19

* $p < .05$, ** $p < .01$

Yapılan 2 (cinsiyet) x 4 (sınıf düzeyi) varyans analizine göre, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin ZDEÖ puanı üzerindeki ortak etkisi (cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkileşimi) istatistiksel olarak anlamlıdır, ancak etki büyüklüğü oldukça zayıftır, $F(3, 1707) = 2.64$, $p = .047$, $\eta^2 = .005$ (Tablo 2). Sonuçlar incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre ZDEÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, ancak etki büyüklüğünün zayıf olduğu görülmektedir, $F(1, 1707) = 108.67$, $p < .000$, $\eta^2 = .060$. Erkek öğrencilerin ZDEÖ puanı kız öğrencilerin puanlarından daha yüksek bulunmuştur (bkz. Tablo 1). Benzer şekilde, sınıf düzeylerine göre ZDEÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, zayıf düzeyde bir etki büyüklüğü saptanmıştır, $F(3, 1707) = 33.74$, $p < .000$, $\eta^2 = .056$. Tukey çoklu

karşılaştırma testi sonucu ise 5. sınıfa devam eden öğrencilerin ZDEÖ puan ortalamalarının, 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerden daha düşük olduğunu göstermiştir (Tablo 3).

Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin Çocuklar İçin Empati Ölçeği puanları üzerindeki ortak etkisini görmek için yapılan Çift Yönlü Varyans analizi sonuçları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından ÇEÖ Puanlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	η^2
Sınıf	254.19	3	84.73	8.81**	.015
Cinsiyet	2266.21	1	2266.21	235.88**	.121
SınıfxCinsiyet	173.03	3	57.67	6.00**	.010
Hata	16400.01	1707	9.60		
Toplam	323214.00	1715			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Sınıf değişkenine göre empati puanlarına ilişkin Tukey Testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Sınıf Düzeyine Göre ÇEÖ Puanına Ait Tuket Testi Sonuçları

SINIF	Sınıf	Ortalamalar Farkı	ss	95% Confidence Interval	
5	6	.58**	.17	.10	1.05
	7	.77**	.24	.12	1.43
	8	.99**	.21	.41	1.56
6	5	-.58**	.17	-1.05	-.10
	7	.19	.25	-.47	.87
	8	.41	.22	-.18	1.00
7	5	-.77**	.24	-1.4	-.12
	6	-.19	.25	-.87	.47
	8	.21	.28	-.53	.95
8	5	-.99**	.21	-1.56	-.41
	6	-.41	.22	-1.00	.18
	7	-.21	.28	-.95	.53

* $p < .05$, ** $p < .01$

Yapılan 2 (cinsiyet) x 4 (sınıf düzeyi) varyans analizine göre, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin ÇEÖ puanı üzerindeki ortak etkisi (cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkileşimi) istatistiksel olarak anlamlıdır, ancak etki büyüklüğü oldukça zayıftır, $F(3,1707)=6.00$, $p=.00$, $\eta^2=.010$ (Tablo 4). Sonuçlar incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre ÇEÖ puanı

istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, etki büyüklüğü zayıf düzeydedir, $F(1,1707)=2266.21$, $p<.00$, $\eta^2=.121$. Kız öğrencilerin ÇEÖ puanı erkek öğrencilerin puanlarından daha yüksek bulunmuştur (bkz. Tablo 1). Benzer şekilde, sınıf düzeylerine göre ÇEÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, ancak zayıf bir etki büyüklüğü saptanmıştır, $F(3,1707)=84.73$, $p<.000$, $\eta^2=.015$. Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucu ise 5. sınıfa devam eden öğrencilerin ÇEÖ puan ortalamalarının, 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermiştir (Tablo 5).

Cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin Toronto Aleksitimi Ölçeği puanları üzerindeki ortak etkisini görmek için yapılan Çift Yönlü Varyans analizi sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6. Cinsiyet ve Sınıf Düzeyi Açısından TAÖ Puanlarına İlişkin Çift Yönlü Varyans Analizi Sonuçları

Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi	Kareler Ortalaması	F	η^2
Sınıf	2202.66	3	734.22	5.61**	.010
Cinsiyet	403.97	1	403.97	3.09	.002
SınıfxCinsiyet	120.78	3	40.26	.30	.001
Hata	223157.92	1707	130.73		
Toplam	7552657.00	1715			

* $p<.05$, ** $p<.01$

Sınıf değişkenine göre empati puanlarına ilişkin Tukey Testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7. Sınıf Düzeyine Göre ÇEÖ Puanına Ait Tuket Testi Sonuçları

SINIF	Sınıf	Ortalamalar Farkı	ss	95% Confidence Interval	
5	6	-.94	.66	-2.68	.80
	7	-2.53*	.91	-4.94	-.13
	8	-2.90**	.80	-5.01	-.78
6	5	.94	.66	-.80	2.68
	7	-1.59	.94	-4.08	.89
	8	-1.96	.83	-4.17	.25
7	5	2.53*	.91	.13	4.94
	6	1.59	.94	-.89	4.08
	8	-.36	1.04	-3.12	2.40
8	5	2.90**	.80	.78	5.01
	6	1.96	.83	-.25	4.17
	7	.36	1.04	-2.40	3.12

* $p<.05$, ** $p<.01$

Yapılan 2 (cinsiyet) x 4 (sınıf düzeyi) varyans analizine göre, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerinin TAÖ puanı üzerindeki ortak etkisi (cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkileşimi) istatistiksel olarak anlamlı değildir, $p > .00$. Sonuçlar incelendiğinde cinsiyet değişkenine göre TAÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır, $p > .00$. Sınıf düzeylerine göre ise TAÖ puanı istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaktadır, zayıf düzeyde bir etki büyüklüğü saptanmıştır, $F(3, 1707) = 734.22$, $p < .005$, $\eta^2 = .010$. Tukey çoklu karşılaştırma testi sonucu ise 5. sınıfa devam eden öğrencilerin TAÖ puan ortalamalarının, 7. ve 8. sınıfa devam eden öğrencilerden daha yüksek olduğunu göstermiştir (Tablo 7).

Araştırmada yer alan değişkenlerin Pearson korelasyon katsayıları, ortalama ve standart sapma değerleri Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Araştırmada Kullanılan Ölçeklerin Pearson Korelasyon Katsayıları, Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	2	3	Ort.	S
1. Zorbalık Davranış Eğilim Ölçeği	-.438***	.291***	109.80	36.17
2. Çocuklar için Empati Ölçeği	-	-.203***	13.31	3.33
3. Toronto Aleksitimi Ölçeği	-	-	65.36	11.48

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

Tablo 8’de de görüleceği gibi zorbalık eğilimi ile empati arasında negatif yönde ve aleksitimi ile pozitif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p < .001$). Aynı zamanda, empati ve aleksitimi arasında ise negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki mevcuttur ($p < .001$). Bu sonuçlara göre çocukların empati puanları arttıkça aleksitimi ve zorbalık puanlarının düştüğü, aleksitimi puanları yükseldikçe de zorbalık puanlarının arttığı söylenebilir.

Ölçüm Modeli Sonuçları

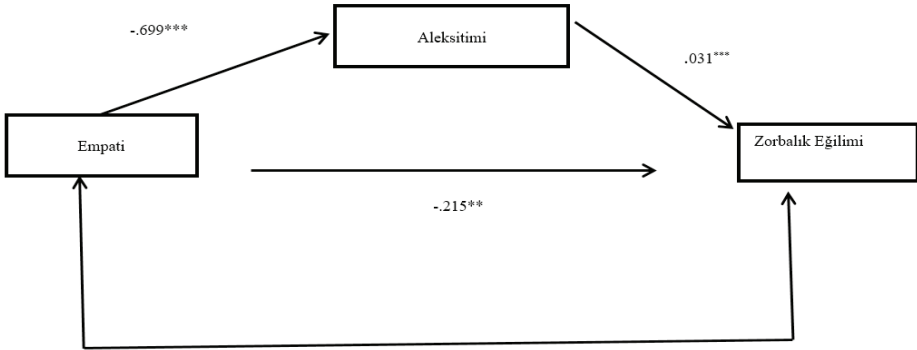
Empati ve Zorbalık Eğilimi Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü

Katılımcıların zorbalık davranış eğilimi puanları ile empati puanları arasındaki ilişkide aleksitiminin aracılık rolü 5000 kişilik bootstrap örneklemini üzerinde Bootstrapping yöntemi (Multiple Mediation Model) kullanılarak test edilmiştir (Preacher ve Hayes, 2008). Baron ve Kenny (1986) tarafından aracılık testi için önerilen 4 ölçüt incelenmiştir. Buna göre;

1. empatinin zorbalık eğilimi üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır ($\beta = -.21, t= -20.69, p<.001$);
2. empatinin aleksitimi toplam puanı ($\beta = -.69, t= -8.59, p< .001$) üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır;
3. aleksitimi toplam puanının ($\beta = .031, t= 10.24, p< .001$) zorbalık eğilimi üzerindeki doğrudan etkisi istatistiksel açıdan anlamlıdır;
4. aracı değişken olarak aleksitimi kontrol edildiğinde, empati ile zorbalık eğilimi arasındaki ilişkinin istatistiksel olarak anlamlı etkisi değişmektedir ($\beta = -.194, t= -18.78, p<.001$).

Empati ile zorbalık eğilimi arasındaki doğrudan ilişkinin (ölçüt 1) aleksitimi toplam puanının analize girmesi ile anlamlı etkisinin azalarak devam etmesi (ölçüt 4) nedeniyle aleksitiminin bu ilişkide “kısmi aracılık” rolüne sahip olduğu saptanmıştır. Elde edilen güven aralığı içerisinde “0” değerinin bulunmaması buradaki aracılık etkisinin anlamlı olduğuna işaret etmektedir (Preacher ve Hayes, 2008). Buna göre, aleksitimi aracı değişkeninin dolaylı etkisi anlamlıdır (nokta tahmin= .003 ve %95 BCa GA [-.0286 , -.0156]). Yani aleksitimi, empatinin zorbalık davranışında açıkladığı varyansın bir kısmını paylaşmaktadır. Analize ilişkin bulgular Şekil 1’de gösterilmiştir.

Şekil 1. Empati ve Zorbalık Eğilimi Arasındaki İlişkide Aleksitiminin Aracı Rolü

Not. Şekilde standardize olmayan beta katsayıları bildirilmiştir.

** $p < .01$, *** $p < .001$

Tartışma ve Yorum

Bu çalışmanın amacı ortaokul öğrencilerinin zorbalık eğilimi ile empati ve aleksitimi düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek ve zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aleksitiminin aracı bir rolünün olup olmadığını araştırmaktır. Bunun yanında, sınıf düzeyi

ve cinsiyet değişkenine göre zorbalık davranış eğilimi, empati ve aleksitimi puanlarında bir farklılaşma olup olmadığı da incelenmiştir.

Elde edilen bulgular ZDEÖ ve ÇEÖ puanı üzerinde cinsiyet ve sınıf düzeyinin ortak bir etkisinin olduğunu göstermektedir. Erkek öğrencilerin zorbalık eğiliminin daha yüksek olduğu ve beşinci sınıflarda zorbalık eğiliminin daha az olduğu saptanmıştır. Bu bulgular literatürle benzerlik içindedir (Cenkseven Önder ve Sarı, 2012; Olweus, 2004; Pişkin, 2010; Totan, 2008). Ayrıca elde edilen sonuçlar kızların ve beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin empati puanlarının daha yüksek olduğunu göstermiştir. Kızların erkeklere göre daha empatik olduğu sonucu benzer çalışma bulguları ile uyumludur (Çetin, 2008; Küçükkaragöz ve ark., 2011; Rehber ve Atıcı, 2009; Rueckert, Branch ve Doan, 2011). Ancak sınıf düzeyinde ortaya çıkan farklılaşma diğer çalışmalarla uyumlu değildir (Rehber ve Atıcı, 2009; Kalliopuska, 1983; Küçükkaragöz, Akay ve Canbulat, 2011). Aleksitimi puanı üzerinde ise cinsiyet ve sınıf düzeyinin etkileşiminin istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Sınıf düzeylerinin aleksitimi puanı üzerinde etkisi saptanmış olsa da etki büyüklüğü oldukça zayıftır. Beşinci sınıfa devam eden öğrencilerin aleksitimi puanları diğer sınıflardan daha düşüktür.

Yapılan çalışmalar, kadınların hissettikleri duyguları erkeklerden daha fazla paylaştıkları ya da ifade ettiklerini (Chaplin, 2015), duygu tepkisi olarak oluşan yüz ifadelerini, vücut hareketlerini ve ses tonlarındaki değişmeyi okumada daha yetenekli olduklarını (Hall ve Friedman, 1999; Hall ve Matsumoto, 2004), duygusal deneyimlerini ifade etmede daha karmaşık ve daha ayırt edici tutum gösterdiklerini (Feldman Barret, Lane, Sechrest ve Schwartz, 2000) ortaya çıkarmıştır. Feldman Barret ve arkadaşları (2000, s. 1027), bu durumun ortaya çıkmasında üzüntü, acı, şefkat gibi duyguların kadın duyguları olarak algılanmasının ve erkeklerin daha küçük yaşlarından itibaren duygularını dışa vurmamaları yönünde aldıkları telkinin etkili olduğunu ifade etmiştir. “Erkekler ağlamaz” gibi söylemlerin olduğu, duygularını göstermenin zayıflık olarak nitelendirildiği bir toplumda, erkek öğrencilerin zorbalık eğiliminin yüksek olması ve diğerlerinin duygularını anlamaması yani empatik olmaması şaşırtıcı değildir. Duygularını daha rahat ifade etme özgürlüğüne sahip olan kız çocukların, diğerlerinin duygularını daha rahat anlayıp empatik olmaları beklenen bir sonuçtur.

Bunların yanında diğer sonuçlar empati puanı düşük çocukların aleksitimi puanlarının daha yüksek olduğuna, zorbalık puanı yüksek çocukların empati puanlarının düşük, aleksitimi puanlarının ise yüksek olduğuna işaret etmektedir. Aynı zamanda sonuçlar, zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aleksitiminin kısmi olarak aracı rol oynadığını göstermektedir.

Bu araştırmanın sonuçları düşük empatinin yüksek zorbalık eğilimi ile ilişkili olduğunu gösteren benzer başka çalışma bulgularıyla uyumlu bulunmuş (Duy ve Yıldız, 2014; Gini, Albiero, Benelli ve Altoe, 2007; Jolliffe ve Farrington, 2006; Siyez ve Kaya, 2011) ve zorbalık puanı yüksek çocukların empati puanının düşük olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda empati ve aleksitimi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların bulgularına benzer

sonuçlar elde edilmiş (Gryenberg ve ark., 2010; Guttman ve Laporte, 2002; Moskacheva ve ark., 2014) ve empati puanı ile aleksitimi puanı arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Yani empati puanı düşük çocukların aleksitimi puanlarının yüksek olduğu anlaşılmıştır. Sonuçlar beklendiği gibi çıkmıştır; kendi duygularını tanıyamayan ve ifade edemeyen birinin diğerlerinin duygularını anlayamaması oldukça anlaşılırdır.

Aleksitimi ile akran zorbalığı arasındaki ilişkiyi inceleyen ülkemizde yalnızca bir çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışmada aleksitimi ile siber zorbalık arasında pozitif yönde bir korelasyon bulunmuştur (Arıca ve Özbay, 2016). Yurt dışı literatürde aleksitimi ve akran zorbalığı arasındaki ilişki ile ilgili yapılan araştırmaların çoğunda kurban statüsündeki çocuklarla çalışılmış ve aleksitiminin aracı rolüne vurgu yapılmıştır. Örneğin kurban statüsündeki çocuklarla yapılan bir çalışmada, kurbanların travma sonrası stres bozukluğu yaşamada aleksitiminin aracılık etkisi olduğu saptanmıştır (Guzzo ve ark., 2014). Başka bir çalışmada, zorbalık ve kendine zarar verme davranışı arasındaki ilişkide aleksitiminin kısmi aracılık rolü olduğunu saptayan Garisch ve Wilson (2010), kendine zarar verme davranışı gösteren ergenlerin zarar vermeyenlerden daha fazla kurban durumunda kaldıklarını ve daha fazla aleksitimi semptomu bildirdiklerini rapor etmişlerdir.

Wachs (2017), zorba ve kurban olma durumunda aleksitiminin aracılık etkisi olduğunu saptadığı çalışmasında, zorba grubunda yer alanların (empati düzeylerinin düşük olması gibi) bazı problemlerini anlamada aleksitimi kavramını çalışmanın iyi olacağını önermiştir. Aleksitiminin, akran zorbalığı konusunda çalışılması önerilse de zorbalık eğilimi ve empati arasındaki ilişkideki aracı rolünü inceleyen herhangi bir çalışmaya ulaşılmadığından bu araştırmanın sonuçlarını başka herhangi bir çalışma bulgusuyla kıyaslamak zordur. Bu nedenle araştırmada ortaya çıkan sonuçları anlayabilmek için empati, aleksitimi ve onların ilişkili olduğu diğer kavramlara tekrar bakmak gerekebilir.

Eisenberg ve Fabes (1998), empati düzeyi düşük olduğu ortaya çıkan zorbalıların, kurbanın yaşadığı acıyı hissetmediği ve böylece ona zarar verme eğilimi içinde olduklarını belirtmektedir (akt: Özkan ve Gökçearslan Çiftçi, 2009). Bu sonuçlar akran zorbalığı yüksek olan öğrencilerin diğerlerinin duygularını anlayıp çektikleri acıyı durduracak şekilde davranmadıkları gözlemiyle de uyumludur (Jolliffe ve Farrington, 2006). Empatik bir kişinin diğerinin duygularını anlayarak kendini onun yerine koyabilmesi için öncelikle kendi duygularını tanıması gerekir. Ancak, belli başlı bir duyguyu hiç hissetmeyen bir kişinin bu duyguyu anlaması ve diğerleriyle empati kurması zordur (Pala, 2008). Başkalarının acı ve üzüntülerine tanık olan ve duygularını paylaşan bir insan ona yardımcı olmak için motive olur (Konrad ve Hendl, 2004). Ancak empati ile negatif bir ilişki içinde olan aleksitimide, bireylerin hostile ve öfkeli olduğu bulunmuş (Atasayar, 2011; Evren ve ark., 2015; Konrath, Novin ve Li, 2012), kontrolsüz duygusal tepkiler ve çatışma yaşadıkları gözlemlenmiştir (Arıca ve Özbay, 2016). Dolayısıyla kendi duygularını tanımayan birinin, başkalarının duygu ve düşüncelerini anlayamaması ve karşısındakini zor duruma düşürmesi, diğerinin acı çekmesine ve üzülmeye neden olması şaşırtıcı değildir. Bu durumda aleksitiminin

zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide kısmi olarak aracı rolü oynaması anlaşılırdır. Sonuç olarak çocukların diğerlerinin duygularını anlama güçlüğü arttıkça zorbalık eğilimlerinin arttığı ve bu artışta kendi duygularını tanıyamamanın da katkısı olduğu söylenebilir. Çalışmanın, bu sonuç açısından, literatüre önemli bir katkı sağladığı düşünülmektedir. Bu bulgu özellikle akran zorbalığının önlenmesi açısından ailelere ve okula düşen görevleri biçimlendirmede yol gösterici olabilir. Elde edilen sonuçların, anne-babaların çocuklarıyla ilişkide kullandığı ebeveynlik tutumlarında duygu odaklı etkili bir iletişim biçimi kullanmalarının ve okullarda duygu eğitimi vermenin önemini gösterir nitelikte olduğunu söylemek mümkündür.

Geniş bir örnekleme çalışılmasıyla güçlü bir özelliğe sahip olan bu araştırmanın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikli olarak kullanılan aleksitimi ölçeğinin özellikle yalnızca çocuklar için hazırlanmış bir ölçek olmaması çalışmanın önemli sınırlılıklarından biridir. Ayrıca empatinin bilişsel ve duyuşsal boyutları hakkında veri sağlayan bir ölçüm aracının kullanılmaması çalışmanın başka bir sınırlılığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Zorbalık eğilimi ile empati arasındaki ilişkide aracılık etkisi olabilecek başka bazı değişkenleri (örn. duygu düzenleme) ele almamış olmak da çalışmanın sınırlılıklarından biri olarak görülmektedir. Bu nedenle başka benzer çalışmalarda çocuklar için hazırlanmış bir aleksitimi ölçeği ile bilişsel ve duyuşsal boyutu olan bir empati ölçeğinin kullanılmasının, aleksitimiden başka değişkenlerinde ölçümlerinin alınıp aracılık etkilerinin sınanmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

Sonuç olarak, nedensel bir bağlantı ortaya koymak mümkün olmasa da aleksitiminin yüksek olması ve empatinin düşük olmasının zorbalık eğilimini arttırdığı ifade edilebilir. Çalışmadan elde edilen bulguların; duyguları tanıma, ifade etme ve empati becerilerinin çalışıldığı akran zorbalığının önlenmesi programlarına ışık tutacak bulgular sunarak literatüre katkı sağladığı söylenebilir.

Copyright © 2018 Republic of Turkey Ministry of Youth and Sports

<http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/>

Journal of Youth Researches • August 2018 • 6(15) • 60-70

ISSN 2147-8473

Received | 07 June 2018

Accepted | 12 June 2018

ANALYSIS / RESEARCH

EXTENDED ABSTRACT

The Mediation Role of Alexithymia in the Relationship Between Bullying Tendencies and Empathy among Secondary School Students

*Fusun Gökkaya**

*Serap Tekinsav Sütçü***

Introduction

Some behaviors that have been seen among school children as causing destructive effects are considered as different situation from violence and are defines as the concept of “peer bullying”. Olweus (2004) defines the peer bullying in terms that a student/students repetitively expose the other student/students negative effects. In bullying behavior, certain characteristics should be present, such as an “unequal power relationship” between the sides, the situation having a “continuous” characteristic, and the acts being carried out “on purpose” (Olweus, 2004).

* Assistant Professor, Near East University, Faculty of Science and Literature, Department of Psychology, Izmir, fusun.gokkaya@neu.edu.tr.

** Associate Professor Ege University, Faculty of Letters, Department of Psychology, Izmir, serap.tekinsav.sutcu@ege.edu.tr

Several researches have shown that approximately 15-20% of all students are affected by peer bullying at schools (Batsche and Knoff, 1994; Espelage and Swearer, 2004; Genç, 2007; Pellegrini, Bartini and Brooks, 1999; Ayas and Pişkin, 2011). Generally, peer bullying is classified as physical bullying, verbal bullying, social exclusion, cyber bullying and sexual bullying. Bullying may be seen in all age periods and exist both between the female and male students. While discussing peer bullying, students are generally grouped into bullies, victims, bully-victims, and bystanders.

The researches reveal that peer bullying may cause serious consequences for both bullies and the victims ranging from suicidal thoughts and acts to getting involve in crimes. For this reason, it is important to develop prevention and invention programs to reduce and/or to stop. While developing prevention programs, in order to prepare the content of these programs the characteristics of children who are involved in bullying groups are needed to be understood.

Besides the investigated characteristics, the relationship between the peer bullying and empathy is another attractive subject and this subject is investigated by many researches (Jolliffe and Farrington, 2006; Caravita and Di Blasio, 2009).

Relationship Between Peer Bullying and Empathy

Empathy, which is simply defined as the ability to understand the feelings of others is also the fundamental of all social skills. Empathy contributes to the development of pro social behaviors and reduces the violent behaviors (Bayraktar, Kindap, Kumru ve Sayıl, 2009). The relationship between empathy and violence is clear, however, the association between empathy and peer bullying is not. Some researches reveal contradictory findings about the relationship between empathy and peer bullying. For example, Jolliffe and Farrington (2006) found that children who are bullies, have lower empathy levels and the reasons of their bullying behaviors are because of bully children are not able to understand the emotions of the victims. In contrast with that some studies found that children and teenagers who have tendency to show bullying behavior have high level of empathy (Caravita and Di Blasio, 2009; Muñoz, Qualter and Padgett, 2011). In some other studies, it is revealed that there is not any differentiation in empathy levels among children who are bullies or not (Espelage, Mebane and Adams, 2004). The contradictory results lead to think on this subject whether there is another mediation effect between these two concepts.

Empathy, Alexithymia and Peer Bullying

The fundamental characteristic of empathy is that one can understand his/her own feelings (Konrad and Hendl, 2004). Inadequacy in defining and explaining the emotions is mentioned with the concept of "alexithymia", if a person has difficulties and limitations defining and explaining emotions, means that this person shows alexithymic characteristics (high level of alexithymia). Several research results show that people with high level of alexithymia are not emphatic (Guttman and Lapote, 2002; Gryenberg, Luminet, Corneille,

Grèzes and Berthoz 2010; Moskacheva, Kholmogorova and Garanyan, 2014). In our country, alexithymia concept is newly studied, it is seen that limited number of researches are mostly clinical based descriptive studies (ex. Aydın, Selvi and Güzel Özdemir, 2013; Erden, 2005). There is only one study which evaluates the relationship between cyber bullying, cyber victimization and alexithymia (Arıcak and Özbay, 2016). In other countries, there are also few studies which is about alexithymia and peer bullying and there were mostly about children being bullied (Garisch and Wilson, 2010; Guzzo, Pace, Lo Cascio and Schimmenti, 2014). The results lead to evaluate the mediational role of alexithymia in the relationship between peer bullying and empathy.

Aim and Hypothesis of the Study

The main aim of this research is to evaluate whether there is a mediation effect of alexithymia in the relationship between disposition to do bullying and empathy of the secondary school students. The following hypothesis were tested in present study: 1. If there is a negative relationship between bullying tendency and empathy, a positive relationship between alexithymia is expected. 2. If there is a negative relationship between bullying tendency and empathy, a negative relationship between empathy and alexithymia is expected. 3. If there is a negative relationship between bullying tendency and empathy, mediation effect of alexithymia in the relationship between empathy and peer bullying is expected.

Method

Sample and Scales

The sample of the research is taken from the 5-8th grades, from 1715 students studying in the six public schools in different districts of Izmir. 896 (52.2 %) girls and 819 (47.8 %) boys constitute the sample. In the study Bullying Behavior Tendency Scale, Scale of Empathy for Children, Toronto Alexithymia Scale and social demographic information forms are used.

Social Demographic Information Form (SDIF): SDIF includes information like gender, grade, education level of parents of the students.

Bullying Behavior Tendency Scale (BBTS): The scale is developed by Satan (2006) in order to evaluate the secondary school students' attitudes towards bullying behaviors. The scales are developed as 5 point likert type and include 67 items. The scale has 4 sub dimensions; physical bullying, verbal bullying, emotional bullying and bullying for fun. The validity of the scale ($r=.67$) and reliability studies (Cronbach alpha=.95) was conducted. When the points arise, the tendency of bullying will increase. The minimum point is 67, and maximum is 335 in the scale. Cronbach α value of the scale in the present study is 0.952.

Scale of Empathy for Children (SEC): The scale is developed by Bryant and adapted to Turkish by Yüksel (2003). The scale can be applied to the ages between 7-13 and includes 20 items. The items include yes or no answers. Cronbach Alpha coefficient is .70 for internal consistency and reliability was evaluated with test re-test method and found $r=.694$, ($p<.001$) of this scale. When the points arise, the level of empathy increases. Cronbach α value of the scale in the present study is 0.681.

Toronto Alexithymia Scale (TAS): Taylor and his friends (1985) developed the scale. The scale has 26 items and it is 5 point likert type (as cited in: Atasayar, 2011). The maximum obtained point is 130 and minimum is 62 from this five point likert type scale. When the points arise, the level of being alexithymia increases. Internal consistency is .70, test re-test reliability is .65, significance level is ($p<0,01$) which was studied by Dereboy (Atasayar, 2011). Keskin and Bilge (2009) adopted the scale to 11 years old students and found Cronbach α value as 0.77.

Cronbach α value is 0.68 of the scale in the present study.

Procedure

In order for the study, necessary permissions were taken from the Ministry of Education and ethical committee. Later on, the date of application was decided by talking with the administration of schools. The application was carried out during the school hours which were approved by the school administration. The students are asked not to write names on any scales and forms, they are informed as the data will be taken and evaluated as a group; and school administration, teachers and parents will not be informed about the results of the students. Thus, it is aimed that students answer in a sincere way. Filling the scales and forms took 1 hour.

Results

There is a statistically significant positive relationship between bullying tendency and empathy ($p<.001$). At the same time, there is a statistically significant negative relationship between empathy and alexithymia ($p<.001$). According to these results when the empathy scores increases, alexithymia and bullying scores of the students decrease; when alexithymia scores increase, bullying scores also increase.

The Mediation Effect of Alexithymia in the Relationship Between Empathy and Bullying Tendency

The mediation effect of alexithymia in the relationship between bullying tendency and empathy scores of the participants was tested by the Bootstrapping method (Multiple Mediation Model) on 5000 people bootstrap sample (Preacher and Hayes, 2008). Baron and Kenny (1986) suggested 4 criteria for the mediation effect test. These are evaluated as:

1. Direct effect of empathy on bullying tendency is statistically significant ($\beta = -.2152$, $t = -20.69$, $p < .001$).
2. The direct effect of empathy on alexithymia total score ($\beta = -.699$, $t = -8.59$, $p < .001$) is statistically significant.
3. The direct effect of alexithymia ($\beta = .031$, $t = 10.24$, $p < .001$) on bullying tendency is statistically significant.
4. When alexithymia is tested as mediator variable, it is statistically significant in the relationship between empathy and bullying tendency ($\beta = -.194$, $t = -18.78$, $p < .001$).

The significant effect of direct relationship between empathy and bullying tendency (criteria 1) starts to decrease when total score of alexithymia (criteria 4) is added to the analysis. Thus, it is determined that alexithymia has partial mediation effect. In the confidence interval, there is no "0" value means that the mediation effect is significant (Preacher and Hayes, 2008). According to that, the indirect effect of the variable alexithymia is significant (point estimation= .003 ve %95 BCa GA [-.0286 , -.0156]). In other words, alexithymia shares some of the variance explained by empathy on bullying behavior.

Discussion

The aim of this study is to evaluate the relationship between bullying tendency and empathy and to determine whether there is a mediation effect of alexithymia in the relationship between empathy and bullying tendency. The results show that children with low empathy scores have higher scores on alexithymia, children with high empathy scores have lower scores on empathy and higher scores on alexithymia. The same results imply that there is a partial mediation effect of alexithymia in the relationship between bullying tendency and empathy.

The results of this study are consistent with other similar studies showing that low empathy is associated with bullying tendency (Jolliffe and Farrington, 2006; Gini, Albiero, Benelli and Altoe, 2007; Siyez and Kaya, 2011; Duy and Yıldız, 2014) and when the bullying scores increase, empathy scores decrease. At the same time, there are similar studies examine the relationship between empathy and alexithymia which have compatible results with this study (Guttman and Laporte, 2004; Gryenberg et al., 2010; Moskacheva, Kholmogorova and Garanyan, 2014) and establish that there is a negative relationship between empathy and alexithymia.

There is only one study in our country that examines the association between alexithymia and bullying tendency. In this study, it is found that there is a positive correlation between alexithymia and cyber bullying (Arcak and Özbay, 2016). In foreign literature, the studies about alexithymia and peer bullying mostly focus on victimized children and the mediation effect of alexithymia. For example, in a study about victimized children, there is a mediation effect on alexithymia on post-traumatic stress disorder which victims struggle with (Guzzo et al., 2014). In another study, Garisch and Wilson (2010) found that there is a mediation effect of alexithymia in the association between bullying and self-harming

behaviors. The adolescents who harm themselves reported that they are victimized and have alexithymia symptoms more than who did not harm themselves.

Wachs (2017) in the study which evaluates the mediation effect of alexithymia in being bully and victim, suggested that in order to understand some of the problems of bullies (who have low empathy levels), alexithymia concept needs to be studied. Alexithymia is suggested to be studied in the peer bullying subject, however, there is not any other study which examines the mediation effect in the relationship between bullying tendency and empathy, and that deals with the reasons why it is hard to compare the results. Thus, in order to understand the results, the concepts which are related to empathy and alexithymia are needed to be examined.

Eisenberg and Fabes (1998) indicate that bullies who have lower empathy level are not able to feel the pain which victims have and that is why they have tendency to harm them (as cited in: Özkan and Gökçeşlan Çiftçi, 2009). These results are also compatible with the observations that children who have higher bullying scores, cannot understand others' feelings and stop their behaviors to stop the pain that others have (Jolliffe and Farrington, 2006). In order someone to understand the emotions of others and to put themselves in others' situation, one should understand and identify her own emotions. However, if one cannot feel any emotion, it is hard for her to understand other and feel empathy (Pala, 2008). The people who witness and share others' pain and sadness, become motivated to help them (Konrad and Hendl, 2004). However, people who have alexithymia which is negatively related with empathy, are found to be hostile and angry (Atasayar, 2011; Konrath, Novin and Li, 2012; Evren et al., 2015) and observed that they may give uncontrolled reactions and conflict with people (Arıcağ and Özbay, 2016). Thus, it is not surprising that a person who do not know/understand her feelings, cannot understand others' emotions, this puts them in a difficult situation and makes others feel pain and sadness. In this situation, the role of partial mediation effect of alexithymia in the relationship between bullying tendency and empathy is understandable. As a result, it can be claimed that when children's inability to understand others' emotions increase, some tendencies to bullying behavior increase and this increase is affected by not knowing and understanding own emotions. It is thought that this study contributes to the literature in terms of these results. These findings may guide shaping the task of parents and schools in preventing peer bullying. The present results show that it is important for parents to use emotions focused on efficient communication and parenting styles and for schools to have emotion educations.

In spite of the large sample number, there are some limitations of the study. The first handicap is alexithymia scale is not especially developed for children. Another limitation is that the empathy scale does not have sub-dimensions as cognitive and emotional. There may be other mediation effects in the relationship between bullying tendency and empathy like emotion regulations and these are not examined in the study. Therefore, it is thought that if an alexithymia scale which is developed for children, an empathy scale which has cognitive and emotional sub dimensions and other variables such as mediation effect other than alexithymia will be beneficial. As a result, the results contribute and may guide the literature in order to prevent peer bullying.

Kaynakça/References

- Andreou, E. (2001). Bully/victim problems and their association with coping behavior in conflictual peer interactions among school-age children. *Educational Psychology*, 21(1), 59–66.
- Antalyalı, Ö. L. (2009). *Varyans analizi: 7. Bölüm. SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*, Ş. Kalaycı, (Ed.), 4 Baskı içinde, (s.131-167). Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Arıca, O. T. ve Özbay, A. (2016). Investigation of the relationship between cyberbullying, cybervictimization, alexithymia and anger expression styles among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 55, 278–285.
- Atasayar, M. (2011). *Ergenlerin aleksitimik özelliklerinin psikolojik belirtileri ve yaşam doyumları ile ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Atik, G. (2006). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalık davranışını yordamada denetim odağı, benlik saygısı, aile stili, yalnızlık ve akademik başarının rolü. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atik, G. ve Kemer, G. (2008). İlköğretim ikinci kademe öğrencileri arasındaki zorbalığı yordamada problem çözme becerisi, sürekli öfke-öfke ifade tarzları ve fiziksel öz yeterliğin rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 198-206.
- Ayas, T. (2008). *Zorbalığı önlemede tüm okul yaklaşımına dayalı bir programın etkililiği*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü: Ankara.
- Ayas, T. ve Pişkin, M. (2011). Lise öğrencileri arasındaki zorbalık olaylarının cinsiyet, sınıf düzeyi ve okul türü bakımından incelenmesi. *İlköğretim Online*, 10(2), 550-568.
- Aydın, A. ve Selvi, Y. ve Güzel Özdemir, P. (2013). Depresyon hastalarında aleksitiminin bedenselleştirme ve uyku kalitesi üzerine etkisi. *Nöropsikiyatri Arşivi*, 50, 65-69.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic, and statistical considerations. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Batgün Durak A., Büyükşahin A. (2008). Aleksitimi: psikolojik belirtiler ve bağlanma stilleri. *Klinik Psikiyatri* 11(3), 105-114.
- Batsche, G. M. & Knoff, H. M. (1994). Bullies and their victims: understanding a pervasive problem in the schools. *School Psychology Review*, 23, 165-175.
- Bayraktar, F., Kindap, Y., Kumru, A. ve Sayıl, M. (2010). Olumlu sosyal ve saldırgan davranışlar ölçeği'nin ergen örnekleminde psikometrik açıdan incelenmesi. *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(26), 1-13.
- Bender, D. & Lösel, F. (2011). Bullying at school as a predictor of delinquency, violence and other anti-social behaviour in adulthood. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 99–106.
- Caravita, C.S. & Di Blasio, P. (2009). Unique and interactive effects of empathy and social status on involvement in bullying. *Social Development*, 18(1), 140-163.
- Carpenter, K. M., & Addis, M. E. (2000). Alexithymia, gender and responses to depressive symptoms. *Sex Roles*, 43(9-10), 629-644.
- Camodeca, M., Goossens, F. A. Terwogt, M. M. & Schuengel, C. (2002). Bullying and victimization among school-age children: Stability and links to proactive and reactive aggression. *Social Development*, 11(3), 332–345.
- Cenkseven Önder, F. ve Sarı, M. (2012). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık ve okul yaşam kalitesi İlköğretim Online, 11(4), 897-914, [Online: <http://ilkogretim-online.org.tr>]. Erişim tarihi: 18.04.2017.
- Chaplin, T. (2015). Gender and emotion expression: A developmental contextual perspective. *Emotion Review*, 7(1), 14–21.
- Corcos, M., Guilbaud, O., Speranza, M., Paterniti, S., Loas, G., Stephan, P., & Jeammet, P. (2000). Alexithymia and depression in eating disorders. *Psychiatry Research*, 10:93(3), 263-266.

- Çetin, N. C. (2008). İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin empatik beceri düzeylerinin anne-baba tutumları ve özsaygı ile ilişkisi. *Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Denham, S. (2007). Dealing with feelings: how children negotiate the worlds of emotions and social relationships. *Cognition, Brain, Behavior*, 11(1), 1-48.
- Doğan, A. (2010). Ekolojik sistemler kuramı çerçevesinde akran zorbalığının incelenmesi. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 17(3), 149-162.
- Doll, B. & Swearer, S. S. (2006). Cognitive behavioral interventions for participants in bullying and coercion. R. B. Mennuti ve A. Freeman (Ed.), *Cognitive-Behavioral Interventions in Educational Settings* içinde (183-197). Newyork: Rroutledge.
- Due, P., Holstein, B. E., Lynch, J., Diderichsen, F., Gabhain, S. N., Scheidt, P. & Currie, C. (2005). Bullying and symptoms among school-aged children: international comparative cross sectional study in 28 countries. *European Journal of Public Health*, 15, 128-132.
- Duy, B. ve Yıldız, M. A. (2014). Farklı zorbalık konumunda olmak empatik eğilim ve yaşam doyumu bağlamında bir fark yaratır mı? *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(3), 31-47.
- Erden, D. (2005). Farklı yetiştirme koşullarının aleksitimi, depresyon ve psikiyatrik belirtilerle ilişkisi. *Klinik Psikiyatri*, 8, 60-66.
- Espegale, D., Mebane, S. & Adams, R. S. (2004). Empathy, caring, and bullying: toward an understanding of complex of associations. D. Espelage ve S. Swearer (Ed.). *Bullying in American Schools- a Social-Ecological Perspective on Prevention and Intervention* içinde (s. 37-62). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Espelage, D. & Swearer, S. (2004). *Bullying in American Schools- a Social-Ecological Perspective on Prevention and Intervention*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.
- Evren, C., Çınar, Ö., Evren, B., Umut, G., Can, Y. ve Bozkurt, M. (2015). Relationship between alexithymia and aggression in a sample of men with substance dependence. *Klinik Psikofarmakoloji Bülteni*, 25(3), 209-320.
- Eweniyi, G., Adeoye, A., Ayodele, K. O. & Raheem A. (2013). The effectiveness of two psycho-social behavioural interventions on adolescents' bullying behaviour among Nigerian adolescents. *Journal of Studies in Social Sciences*, 4(2), 246-261.
- Farrington, D. P. & Ttofi, M. M. (2010). *Campbell Systematic Reviews: School-Based Programs to Reduce Bullying and Victimization* (Last updated). The Cample Collaboration.
- Feldman Barret, L., Lane, R. D., Sechrest, L., & Schwartz, G. E. (2000). Sex differences in emotional awareness. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26 (9), 1027-1035.
- Fleming, L. & Jacobsen, K. (2009). Bullying and symptoms of depression in Chilean middle school students. *Journal of School Health*, 79(3), 130-137.
- Forero, R., McLellan, L., Rissel, C. & Bauman, A. (1999). Bullying behaviour and psychosocial health among school students in New South Wales, Australia: cross sectional survey. *British Medical Journal*, 319(7206), 344-348.
- Garisch, J. A. & Wilson, M. S. (2010). Vulnerabilities to deliberate self-harm among adolescents: The role of alexithymia and victimization. *British Journal of Clinical Psychology*, 49(2), 151-162.
- Genç, G. (2007). *Genel liselerde akran zorbalığı ve yönetimi*. Yayımlanmamış doktora tezi. Malatya: İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gini, G., Albiero, P., Benelli, B. & Altoe, G. (2007). Does empathy predict adolescents' bullying and defending behavior? *Aggressive Behavior*, 33(5), 467- 476.
- Glew, G., Rivara, E. & Feudmer, C. (2000). Bullying: Children hurting children. *Pediatrics in Review*, 21(6), 183-190.

- Gökçaya, F. (2015). İlköğretim öğrencilerinde zorbalık eğilimini azaltmaya yönelik bilişsel davranışçı bir müdahale programının geliştirilmesi ve etkililiğinin değerlendirilmesi. Yayınlanmamış doktora tezi. İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gökler, R. (2009). Okullarda akran zorbalığı. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6(2), 511-537.
- Grynberg, D., Luminet, O., Corneille, O., Grèzes, J. & Berthoz, S. (2010). Alexithymia in the interpersonal domain: A general deficit of empathy? *Personality and Individual Differences*, 49(8), 845-850.
- Guttman, H. & Laporte, L. (2002). Alexithymia, empathy, and psychological symptoms in a family context. *Comprehensive Psychiatry, The Journal of Psychopathology*, 43(6), 448 – 455.
- Guzzo, G., Pace, U., Lo Cascio, V., Craparo, G. & Schimmenti, A. (2014). Bullying victimization, post-traumatic symptoms, and the mediating role of alexithymia. *Child Indicators Research*, 7,(1) 141-153.
- Gürkan, S. B. (1996). Aleksitimi. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2(14), 99-103.
- Hall, J., & Friedman, G. B. (1999). Status, gender, and nonverbal behavior: a study of structured interactions between employees of a company. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 25(9), 1082-1091.
- Hall, J. A., & Matsumoto, D. (2004). Gender Differences in Judgments of Multiple Emotions From Facial Expressions. *Emotion*, 4(2), 201-206.
- Harachi, T. W., Catalano, R. F. & Hawkins, J. D. (1999). Comparative study on bullying: Canadian country reports. Y. Morita, P. K. Smith, R. Catalano, J. Junger-Tas, D. Olweus ve P. Slee (Eds.) *The Nature of School Bullying: A Cross-National Perspective* içinde (s. 296-305). London, UK: Routledge.
- Hinduja, S. & Patchin, J. W. (2010). Bullying, cyberbullying, and suicide. *Archives of Suicide Research*, 14, 206-221.
- Jacobs, A. (2008). Components of evidence-based interventions for bullying and peer victimization. M. Roberts (Ed), *Handbook of Evidence-Based Therapies for Children and Adolescents* içinde (s. 261-279). Kansas: Springer.
- Jolliffe, D. & Farrington, D. P. (2006). Examining the relationship between low empathy and bullying. *Aggressive Behavior*, 32(6), 540-550.
- Kalliopuska, M. (1983). Empathy in school students. University of Helsinki, Finland. To the Educational resources information center (ERIC).
- Kaltiala-Heino, R., Rimpela, M., Rantanen, P. & Rimpela, A. (2000). Bullying at school-an indicator of adolescents at risk for mental disorders. *Journal of Adolescence*, 23(6), 661-674.
- Kapıcı, E. (2004). İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 37(1), 1-13.
- Karakelle, S. (2016). *Betimsel yöntemler: Psikolojide Araştırma Yöntemleri içinde* (s. 91-177), İ. Göz (çev. Edt.), onuncu basımdan çeviri: J. Shaughnessy, E. Zechmeister, J. Zechmeister (yazarlar). Nobel Yayınevi, Ankara.
- Keskin, G. ve Bilge, A. (2009). Kronik böbrek yetmezliği olan çocuk ve ergenlerin depresyon, sosyal anksiyete ve aleksitimi açısından değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 10(4), 318-324.
- Kim, M. J., Catalano, R. F., Haggerty, K. P. & Abbott, R. D. (2011). Bullying at elementary school and problem behaviour in young adulthood: A study of bullying, violence and substance use from age 11 to age 21. *Criminal Behaviour and Mental Health*, 21(2), 136-144.
- Kim, S. Y. & Leventhal, B. (2008). Bullying and suicide: a review. *International Journal Adolescent Medicine Health*, 20(2), 133-154.
- Konrad, S. & Hendl, C. (2004). *Duygularla güçlenmek (EQ)*. M. Taştan (çev.). Hayat Yayıncılık, İstanbul.
- Konrath, S., Novin, S., & Li, T. (2012). Is the relationship between alexithymia and aggression. Context-dependent? Impact of group membership and belief similarity. *Personality and Individual Differences*, 53(3), 329-334.

- Kuyumcu, B. (2012). Türk ve İngiliz üniversite öğrencilerinin psikolojik iyi oluş duygusal farkındalık ve duygularını ifade etmelerinin ülke ve cinsiyet değişkenlerine göre incelenmesi. *Erzincan Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 1-24.
- Küçükkaragöz, H., Akay, Y. ve Canbulat, T. (2011). Bir grup ilköğretim öğrencisinin bazı psiko-sosyal değişkenlere göre empatik beceri düzeyleri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(2), 88-100.
- Levant, R. F., Hall R. J., Williams, C. M., & Hasan, N. T. (2009). Gender differences in alexithymia. *Psychology of Men & Masculinity*, 10(3), 190-203.
- Menesini, E., Sanchez, V., Fonzi, A., Ortega, R., Costabile, A. & Feudo, G. L. (2003). Moral emotions and bullying: A cross-national comparison of differences between bullies, victims and outsiders. *Aggressive Behavior*, 29, 515-530.
- Montgomery, M. S. (1994). Self-concept and children with learning disabilities: Observer- child concordance across six context-dependent domains. *Journal of Learning Disabilities*, 27(4), 254-263.
- Moskacheva, M. A., Kholmogorova, A. B. & Garanyan, N. G. (2014). Alexithymia and empathy. *Counseling Psychology and Psychotherapy*, 4, 98-114.
- Muñoz, L.C., Qualter, P. & Padgett, G. (2011). Empathy and bullying: exploring the influence of callous-unemotional traits. *Child Psychiatry and Human Development*, 42(2), 183-196.
- Nabuzoka, D. & Smith, P. K. (1993). Sociometric status and social behavior of children with and without learning difficulties. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 34(8), 1435-1448.
- Olweus, D. (2004). *Bullying at school*, 9. Baskı. UK: Blackwell.
- Özkan, Y. ve Gökçearslan-Çiftçi, E. (2009). The effect of empathy level on peer bullying in schools. *Humanity & Social Sciences Journal*, 4(1), 31-38.
- Pala, A. (2008). Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13, 13-23.
- Pellegrini, A. D., Bartini, M. & Brooks, F. (1999). School bullies, victims, and aggressive victims: factors relating to group affiliation and victimization in early adolescence. *Journal of Educational Psychology*, 91(2), 216-224.
- Pişkin, M. (2002). Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimler*, 2(2), 531-562.
- Pişkin, M. (2010). Ankara'daki ilköğretim öğrencileri arasında akran zorbalığının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim Dergisi*, 35,(156) 175-189.
- Pişkin, M. ve Ayas, T. (2005). Zorba ve kurban lise öğrencilerinin utangaçlık, içedönüklük, dışadönüklük ve özsaygı değişkenleri bakımından incelenmesi. VIII. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Kongresi'nde Sunulmuş Bildiri (21-23 Eylül). Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Porter, L. (2007). *Bullying. Student Behaviour: Theory and Practice for Teachers* (3rd ed.). Sydney: Allen and Unwin.
- Preacher, K. J. & Hayes, A. F. (2008). Asymptotic and resampling strategies for assessing and comparing indirect effects in multiple mediator models. *Behavior Research Methods*, 40(3), 879-891.
- Rehber, E. ve Atıcı, M. (2009). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin empatik eğilim düzeylerine göre çatışma çözme davranışlarının incelenmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 323-342.
- Roland, E. (2002). Aggression, depression, and bullying others. *Aggressive Behavior*, 28(3), 198-206.
- Romero, A. J., Wiggs, V. B., Valencia, C. & Bauman S. (2013). Latina teen suicide and bullying. *Hispanic Journal of Behavioral Sciences*, XX(X) 1-15.
- Rigby, K. (2003). Addressing bullying in schools: Theory and Practice. *Australian Institute of Criminology Trends and Issues*, 259, 1-5.
- Rueckert, L., Branch, B., & Doan, T. (2011). Are gender differences in empathy due to differences in emotional reactivity? *Psychology*, 2,(6), 574-578.

- Salminen, J. K., Saarijärvi, S., Aärelä, E., Toikka, T. & Kauhanen, J. (1999). Prevalence of alexithymia and its association with sociodemographic variables in the general population of Finland. *Journal of Psychosomatic Research*, 46(1):75-82.
- Salmivalli, C. (1999). Participant role approach to school bullying: implications for interventions. *Journal of Adolescence*, 22, 453-459.
- Salmon, G. (1998). Bullying in schools: Self-reported anxiety, depression and self-esteem in secondary school children. *British Medical Journal*, 317(7163), 924-925.
- Satan, A. (2006). *İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin zorba davranış eğilimlerinin okul türü ve bazı sosyo demografik değişkenler ile ilişkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. **İstanbul**: Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Schafer, M., Werner, N. E. & Crick, N. R. (2002) A comparison of two approaches to the study of negative peer treatment: General victimization and bully/victim problems among German schoolchildren. *British Journal of Developmental Psychology*, 20(2), 281-306.
- Siyez, D. ve Kaya, A. (2011). Akran zorbalığı gruplarında empatik eğilim. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(2), 23-43.
- Slee, P. T. (1995a), Bullying in the playground: The Impact of interpersonal violence on Australian children's perceptions of their play environment. *Children's Environments*, 12(3), 320-327.
- Slee, P. T. (1995b). Bullying: Health concerns of australian secondary school students. *International Journal of Adolescence and Youth*, 5(4), 215-224.
- Solberg, M. E. & Olweus, D. (2003). Prevalence estimation of school bullying with the Olweus bully/victim questionnaire. *Aggressive Behavior*, 29, 239-268.
- Sungur, O. (2009). Korelasyon analizi: 6. Bölüm. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri, Ş. Kalaycı, 4 Baskı içinde, s.116-125. Asil Yayın Dağıtım, Ankara.
- Taylor, J. G., Bagby, M., David P. Ryan, D. P., Parker, J., Doody, K. F., & Keefe, P. (1988). Criterion validity of the Toronto Alexithymia Scale. *Psychosomatic Medicine*, 50(5), 500-509.
- Thorberg, F. A., Young, R. M., Sullivan, K. A. & Lyvers, M. (2011). Parental bonding and alexithymia: a meta-analysis. *European Psychiatry*, 26(3), 187-193.
- Tselebis, A. Kosmas, E., Bratis, D. Moussas, G., Karkaniyas, A., Ilias, I., Siafakas, N., Vgontzas, A., Tzanakis, N. (2010). Prevalence of alexithymia and its association with anxiety and depression in a sample of Greek chronic obstructive pulmonary disease (COPD) outpatients. *Annals of General Psychiatry*, 9(16), 2-7.
- Topçu, Ç. (2008). *Siber zorbalığın empati, toplumsal cinsiyet, geleneksel zorbalık, internet kullanımı ve yetişkin denetimiyle ilişkisi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Totan, T. (2008). *Ergenlerde zorbalığın anne, baba ve akran ilişkileri açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bolu: Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ttofi, M. & Farrington, D. (2008). Bullying: short-term and long-term effects, and the importance of defiance theory in explanation and prevention bullying. *Victims and Offenders*, 3(2-3), 289-312.
- Ünal, G. (2004). Bir grup üniversiteli gençte çekingenlik, aleksitimi ve benlik saygısının değerlendirilmesi. *Klinik Psikiyatri*, 7(4), 215-222.
- Vallance, D. D., Cummings, R. L. & Humphries, T. (1998). Mediators of the risk for problem behavior in children with language learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 31(2), 160-171.
- Wachs, S. (2017). Does alexithymia explain why victims become bullies in traditional and cyber bullying? *World AntiBullying Forum*, May 7-9. Stockholm, Sweden.
- Wong, J. S. (2009). *No bullies allowed understanding peer victimization, the impacts on delinquency, and the effectiveness of prevention programs*. Unpublished doctoral dissertation. Pardee Rand Graduate School. Santa Monica.
- Yüksel, A. (2003). *Empati eğitim programının ilköğretim öğrencilerinin empatik becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış doktora tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.